

РЕДАКЦІЙНЕ

ІНШІ БЕРЕГИ

Іноді вистачає дрібниці, щоб раптом перед очима постав інший берег. Той, де все було зрозуміліше. Де ті самі маршрути вели до тих самих людей, і здавалося, що так буде завжди.

Наприклад, чим тепліше стає, тим частіше виникає фантомний біль – ех, зараз би на море... На тому березі, де нас більше нема, залишилися запах солоної води, пісок між пальцями, розсипи мушель... І відчуваєш короткий щем від того, що повернення немає. Бо навіть якщо стати на той самий пісок, він уже інший. І ти – інший.

А от ще про степи нагадала наша авторка. Там різнотрав'я пахне так, що паморочиться у голові, там ковила заколисує та жене погані думки за вітром... І знову щем, і знову ностальгія.

Можна довго триматися за спогади, як за гладкі мушлі в долоні. Вони теплі, але не здатні повернути голоси, сміх, світло того часу. Вони лише нагадують: це було. А з тим, що вціліло всередині, ми рухаємося далі. З пам'яттю, яка не дозволяє не забути. І з розумінням, що нові береги теж колись стануть чийсь спогадами.

Газета «Схід NOW» незабаром також стане спогадом. Три роки двічі на місяць ми зустрічалися з вами у наших переселенських справах – завдяки підтримці платників податків Німеччини, яка, на жаль, добігає кінця. Але попереду ще два числа, і ми, як завжди, чекаємо ваших відгуків та пропозицій щодо тем публікацій на редакційну пошту eastnowred@gmail.com або через сайт shidnow.com.ua.

Разом ми зможемо більше!

Фото: Ірина ГОРБАСЬОВА

ЦІКАВЕ

ШАЛЕНИЙ БОБЕР

Як Ольга Дрига з Торецька згуртовує громаду в селі на Полтавщині

До повномасштабного вторгнення Ольга Дрига жила й працювала в шахтарському Торецьку, її будні вимірювалися планами продажів в «Укртелекомі» та діловими зустрічами. Але через вимушений переїзд на Полтавщину життя її родини змінилося. У селі Шершнівці Ольга стала обличчям громадської активності, виграла кілька грантів на розвиток тваринництва та започаткувала соціальну ініціативу з енергійною назвою «Шалений бобер».

ВІД МІСТЯНКИ ДО СЕЛЯНКИ

2014 року, коли війна вперше прийшла на Донеччину, Дрига залишалась вдома, не виїжджала. Тоді здавалося, що власна оселя – найнадійніша фортеця. Однак у квітні 2022-го родина Ольги разом із двома синами зачинила двері квартири, яку згодом розіб'ють щент, як і будинки їхніх батьків та бабусі.

– Ми пожили два місяці в Лубнах. Зрозуміли, що додому вороття немає, а у мі-

сті все було зайняте, житло знайти важко. У Шершнівці знайшли вільний будинок – там спокійніше, а головне, є земля, на якій можна щось створювати власними руками, – згадує Ольга.

Перехід від містянки до сільської жительки не був болючим. Ольга впевнена, що острах перед фізичною працею зникає, як розумієш: коли поруч нема роботи з гідною зарплатою, будеш робити все заради дітей. ▶

Закінчення на стор.8

НОВИННЕ

ПОДАЧУ ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ ВИПЛАТ НА ДІТЕЙ-ВПО ПОДОВЖИЛИ

Постановою від 24 квітня 2026 року уряд подовжив термін подачі заяв на призначення допомоги на проживання дітям із числа ВПО до 1 червня 2026 року (раніше було до 1 травня).

Це означає, що більше сімей встигають оформити допомогу та отримати виплати «заднім числом» – починаючи з 1 лютого 2026 року. Якщо ж батьки не встигнуть подати заяву до 1 червня – допомогу буде призначено з місяця звернення.

Докладно про виплати для дітей ВПО ми писали минулого числа. Нагадаємо лише, що нарахування виплати здійснюється незалежно від доходу батьків.

ГРОМАДСЬКИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ ПРОПОНУЮТЬ ОТРИМАТИ ДО 4 МІЛЬЙОНІВ ГРИВЕНЬ

Фундація «Множина» оголошує конкурс грантів, у межах якого прагне підтримати проекти та ініціативи громадських об'єднань та благодійних організацій у напрямках Ідентичність, Культура, Життєстійкість, Спроможність.

Фундація «Множина» є новоствореною українською інституцією, що працює над посиленням суб'єктності людей і суспільства в умовах глибоких цивілізаційних змін. Її засновниками стало подружжя українських підприємців та філантропів, які вірять у силу людей та інвестують не просто у проекти, а у довіру, гідність та спроможність українців бути авторами власного життя.

Заявниками можуть стати неприбуткові громадські об'єднання та благодійні організації, які ведуть діяльність в Україні, незалежно від дати реєстрації.

Фінансова підтримка проектів становить:

- ◆ Лот 1 – у межах програми «Ідентичність»: від 750 000 до 3 000 000 грн;
- ◆ Лот 2 – у межах програми «Культура»: від 1 500 000 до 4 000 000 грн;
- ◆ Лот 3 – у межах програми «Життєстійкість»: від 750 000 до 2 500 000 грн;
- ◆ Лот 4 – у межах програми «Спроможність»: від 750 000 до 2 500 000 грн.

Важливо: при оцінюванні Фондація насамперед звертатиме увагу на ідею, логіку та структуру проекту, а не на вибір основного лоту.

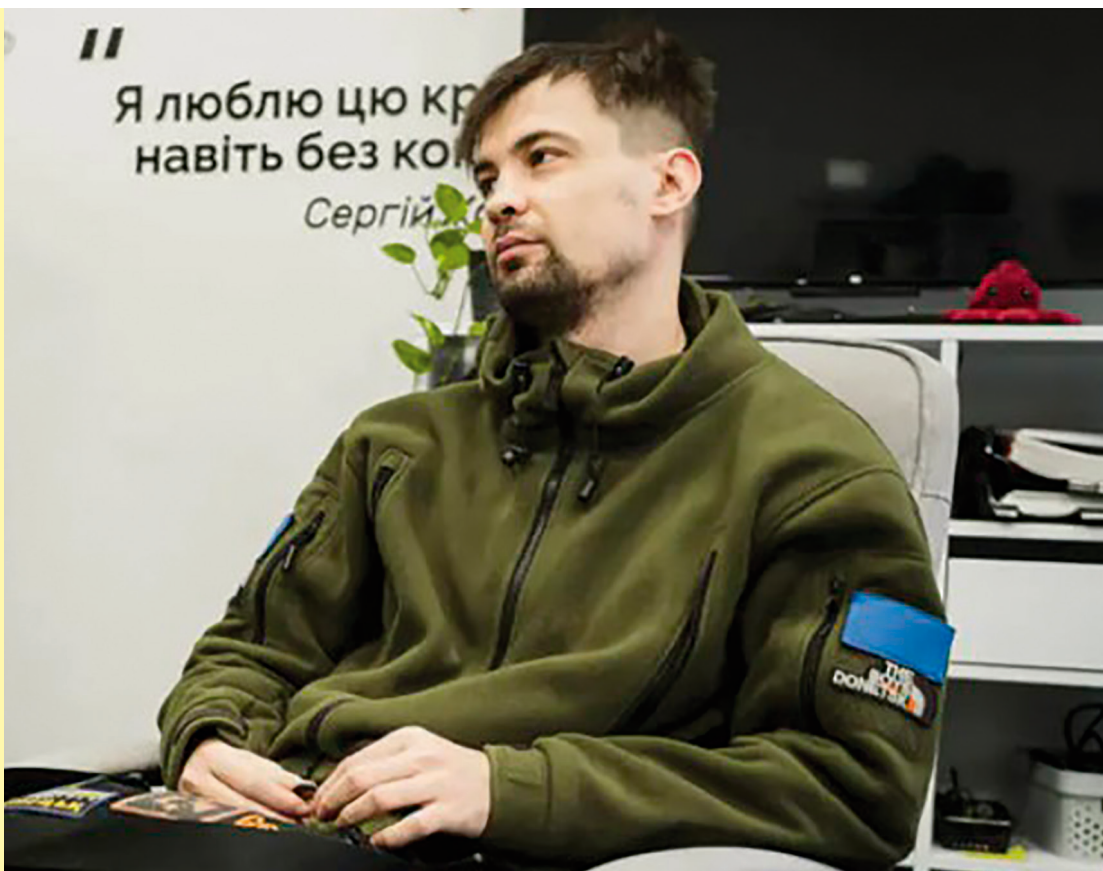
Тривалість проектів складає від 3 до 18 місяців. Реалізація проектів має відбуватися у період з 1 серпня 2026 року до 31 січня 2028 року.

Географія охоплює всю Україну, особливо Лівобережжя. Кінцевий термін для подання заявок: 17 травня 2026 року до 24:00 (за київським часом).

Детальніше – за посиланням mnozhyna.foundation.

ІСТОРИЧНЕ

«Мої прадіди – совєцькі окупанти!» – написав на своїй фейсбук-сторінці Віталій Овчаренко, військовослужбовець, громадський активіст, співавтор одного із законопроектів про колабораціонізм, який так і не був ухвалений, але започаткував бурхливі дебати щодо покарання за співпрацю з ворогом. Написав – і викликав бурю... Ми вирішили поговорити з Віталієм про те, чому він проти меморіалізації подій Другої світової, і як узагалі минуле впливає на сучасну війну. Розмова вийшла непроста й точно – неоднозначна. Однак ми мусимо почати суспільну дискусію, щоб до того моменту, коли війна припиниться, ми дійшли консенсусу.

Схоже, що важкої розмови про місце України та українців у Другій світовій війні більше не уникнути. Десять років тема Другої світової сакралізувалася настільки, що це заважало переосмисленню, об'єктивній оцінці та спокійному обговоренню. Кожен крок в напрямку очищення історії від пропагандистської фальші сприймався боляче й використовувався РФ для розколу українського суспільства.

Абсолютна очевидність в оцінці добра і зла, що притаманна сучасній війні України за незалежність, підштовхує до такої саме визначеності й щодо війни минулого століття. «Трохи лицемірно щороку звучать розмови про гордість за дедов, які перемогли нацизм. Нацизм-то перемогли, але й принесли комунізм», – каже Віталій.

ЯК ОКУПАНТИ МИ НЕ БУЛИ СУБ'ЄКТНИМИ

– Під час читання твого опису в мене з'явилося зауваження. Ти писав, що люди, які боролися в у складі радянської армії проти нацизму, насправді боролися за одну імперію проти іншої. Проте мені здається, що в першу чергу вони боролися все ж таки не за імперію, а проти нацизму – адже вони вже побачили, що таке нацизм, на власні очі.

– Я скажу, що абсолютно згоден, що той хлопець з умовного Дніпродзержинська Радянського Союзу, якому було 18 років, коли йому прийшла повістка на фронт, він свято вірив, що йде захищати свою батьківщину. Але ще вісім років тому в селах біля Дніпродзержинська був Голодомор, а до того розкуркулення. І цей хлопець це теж мав бачити і пам'ятати...

Але, разом з тим, не треба забувати, що коли радянські війська вийшли за територію СРСР, вони принесли соцтабір країнам Східної Європи. Не треба забувати й те, що хлопцям, яким було 18 років в 1941-му, і вони були рядовими, у 1945-му та пізніше були вже при іншому званні. І те, що

вони, можливо, не зовсім розуміли, що несуть страждання і окупацію, – не може бути виправданням.

Думаю, німецькі військові та есесівці у старості своїм онукам теж казали, що вони багато чого не знали. Це не знімає з них відповідальності за те, що вони скоїли. Онуки солдатів СС, які охороняли концтабори, пригадують, які їхні діди були добрі, як приносили їм подарунки на свята, брали з собою на рибалку. Є класна книга «Шурячий лаз», де автор Філіп Сендс розповідає, як молодший син групенфюрера SS Отто Фрайгера фон Вехтера продовжує вірити, що той був хорошою людиною, ніжним, уважним батьком. Але разом із тим він підписував накази про депортацію, розстріли євреїв, українців, циган і інших народів.

Хочу наголосити: я не кажу, що ми маємо відмовлятися від пам'яті про Другу світову як пам'яті про подвиг наших дідів. Ні! Моя головна мета тут – розділити монументалізм у ставленні до радянських солдатів і особисте ставлення до своїх рідних – дідів, прадідів.

– Я з тобою тут не сперечаюся, у мене особиста історія така є. Моєму батьку було 3 роки, коли в квартиру в окупованому Маріуполі, де вони жили з мамою та сестрою, увійшли німці. Один з них спитав: «Де твій батько?» І 3-річна дитина відповіла: «Мій батько на фронті фашистів б'є!». Бабуся подумала, що це кінець. Але німець сумно відповів: «А мій син каже, що його батько комуністів б'є». І не став їх чіпати. Тож я розумію, про що ти говориш. Але все це не знімає головного питання: що, по-твоєму, треба було робити людям? Якщо йти в радянську армію – значить, йти в армію окупантів, а не йти – значить, не чинити спротив нацизму?

– Гарне питання, я задаюся ним також. На нього немає однозначної відповіді. Одна з відповідей – можливо, треба було шукати альтернативу. Хоча навіряд чи багато хто в ті часи знав про діяльність ОУН, в тому числі на сході України. Це зараз є інтернет, а раніше з поширенням інформації було складно. Я це розумію. І не засуджую за те, що вони пішли в

окупаційну радянську армію. Я ставлюся до них із певним осудом, але не засуджую – це трошки різні речі.

Проти чого я виступаю, так це проти ось цього монументалізму, який притаманний багатьом українцям, що ніяк не хочуть сприйняти як факт, що, на жаль, багато наших дідів і прадідів одягали форму того самого радянського солдата, який брав участь в Голодоморі.

Ми не можемо прийняти у загальному сенсі, що, на жаль, ми – підкорений народ, і ми вимушені були служити у військах окупаційної імперії, брати ганебну участь у війні проти Фінляндії, захопленні Східної Європи тощо. Наші прадіди та діди – солдати-визволителі – ганьбили дівчат за кордоном. Якою б не була моральна сатисфакція, але це ганебно. А як ставилися до звільнених з полону чоловіків, жінок..

Це жакливі сторінки нашої історії, але так воно є. Я бачу певне лицемірство в тому, щоб, з одного боку, дякувати радянському солдатові за перемогу, а з іншого – носити вишиванку... Просто людям важко зізнатися, що, можливо, їхній дідусь у якості радянського солдата не був таким святим, яким вони його бачили на сімейних святах.

Нас виправдує одне. Те, що ми були окуповані. Як і інші народи, які були частиною отих окупаційних контингентів. Як окупанти ми не були суб'єктами.

І основний мій посыл – це не монументалізувати пам'ять полковника радянської армії, а просто згадувати по-сімейному того 18-річного хлопця, який опинився в складних історичних умовах окупованого народу, у якого дуже часто не було вибору. І це з нами робила імперія.

СПРИЙМАЮ НИНІШНЮ ВІЙНУ ЯК ПРОДОВЖЕННЯ ТІЄЇ

– Думаю, навіть не те, що не маючи вибору. Насправді, не маючи розуміння того, в чому вони беруть участь. Погосься, що більшість людей в 70-ті роки й не думали, що вони живуть в окупації. Вони народилися в радянській Україні та сприймали СРСР як свою батьківщину.

– Абсолютно. Але це ніяк не виправдує сьогодення вихвалання та монументалізму. Особливо тепер, коли ми вже володіємо інформацією, якої не мали наші батьки. Для цього й існують розмови, одну з яких ми тут зараз ведемо.

Важливе переосмислення історії уже з позиції існування незалежної України, незалежного українського суспільства. Особливо в контексті сучасної війни, яку росіяни часто використовують у своїй пропаганді як продовження тієї війни – визвольної, але й загарбницької.

В принципі, я теж її так сприймаю – як продовження тієї війни. Але тепер, слава Богу, ми на правильному боці. На боці добра.

– Друга світова дуже далека від нас у часі. Афганська – ближче. Але проблеми з її інтерпретацією у нас ті самі. Чому люди, які були в Афгані, не передають сучасникам правильні сигнали щодо того, чим насправді була ця війна для України?

– У мене в підрозділі є колишній «афганець». Я з ним спілкувався. Він каже, що до 2014 року він себе на афганській землі окупантом не вважав, а вважав визволителем, який допомагає афганському народу. А ось після 2014 року він зрозумів, що був звичайним «зеленим чоловічком».

Велика помилка, що незалежна Україна продовжувала підтримувати міф про інтернаціональний борг в Афганістані.

Навіть зараз продовжує жити цей міф. Оцей мій знайомий каже, що остаточно зрозумів, що відбувається, тільки після перших ударів по Києву 24 лютого 2022 року. Але ж це Київ. Хто скаже, що там у регіонах, якщо у нас досі біля могили Шевченка в Каневі є стенд воїнам-визволителям, які «виконували интернаціональний борг»?

– І що з цим робити? Як це виправити? Ми ж не можемо насправді створити такий орган, який буде проводити «політінформацію» щоденно по всій країні, або вестити посаду політрука на державному рівні, який буде спускати таку загальнонаціональну концепцію деокупації.

– Як це не можемо? От ти використала таке кліше – «політрук». А я категорично проти цього. У нас є Інститут національної пам'яті, який дуже класно виконує саме таку роботу. І нам не треба соромитися історичної роботи з суспільством – типу, хто з цим працює, той політрук. Це совєцький метод. Не треба так. ▶

Продовження на стор. 5

НАДИХАЮЧЕ

За даними міжнародної організації Handicap International, на початок 2026 року близько 300 тисяч українців отримали поранення внаслідок війни. Не менше 10% з них призвели до ампутацій кінцівок. Кожен із таких постраждалих має пройти важке тривале лікування та фізичне відновлення. А ще – пережити глибоку моральну травму бо життя повністю змінилось, але ж у ньому треба знайти місце. Михайло Бакалюк уже майже три роки на цьому шляху і готовий ділитися власним досвідом, як із інваліда, що має безліч обмежень, перетворитися на людину з посттравматичним зростанням і активним способом життя.

ПОКЛИК КРОВІ

Михайло Бакалюк народився та виріс на Донеччині, в містечку Миколаївці Слов'янського району. Після електро-технічного коледжу займався сімейним бізнесом – невеликим продуктовим магазином. Із дитинства живучи в російсько-мобільному середовищі, він намагався зрозуміти: чому його тата, який дитиною приїхав на Донеччину з Вінниччини, весь час називають бандерівцем? І чому турки-месхетинці, грузини, роми, болгари спокійно спілкуються рідною мовою, а українська з вуст українців викликає відверте дратування?

Однак, помітив Михайло, з віком бабуся, що родом із Херсонщини, та дідусь із Приазов'я перешли на українську. Те саме він спостерігає й у батьків.

– Певне, коріння та кров нагадують про себе, – каже Михайло.

Із досадою він визнає, що певні сили вперто нацьковували один на одного східняків і західняків, готуючи події, які розпочалися 2014 року. І хоча на той час Михайло вже давно жив і працював на Київщині, він згадує біль, який відчув від захоплення росіянами та їхніми посіпаками Криму та частини Сходу, в тому числі рідних Слов'янська та Миколаївки.

– Брат був мобілізований 2015-го, а я, як молодший, залишився на господарстві. Потім АТО переросло в ООС, війна заморозилася, і якось непомітно ми дочекалися 2022 року, коли разом із повномасштабною агресією прокинулися як нація.

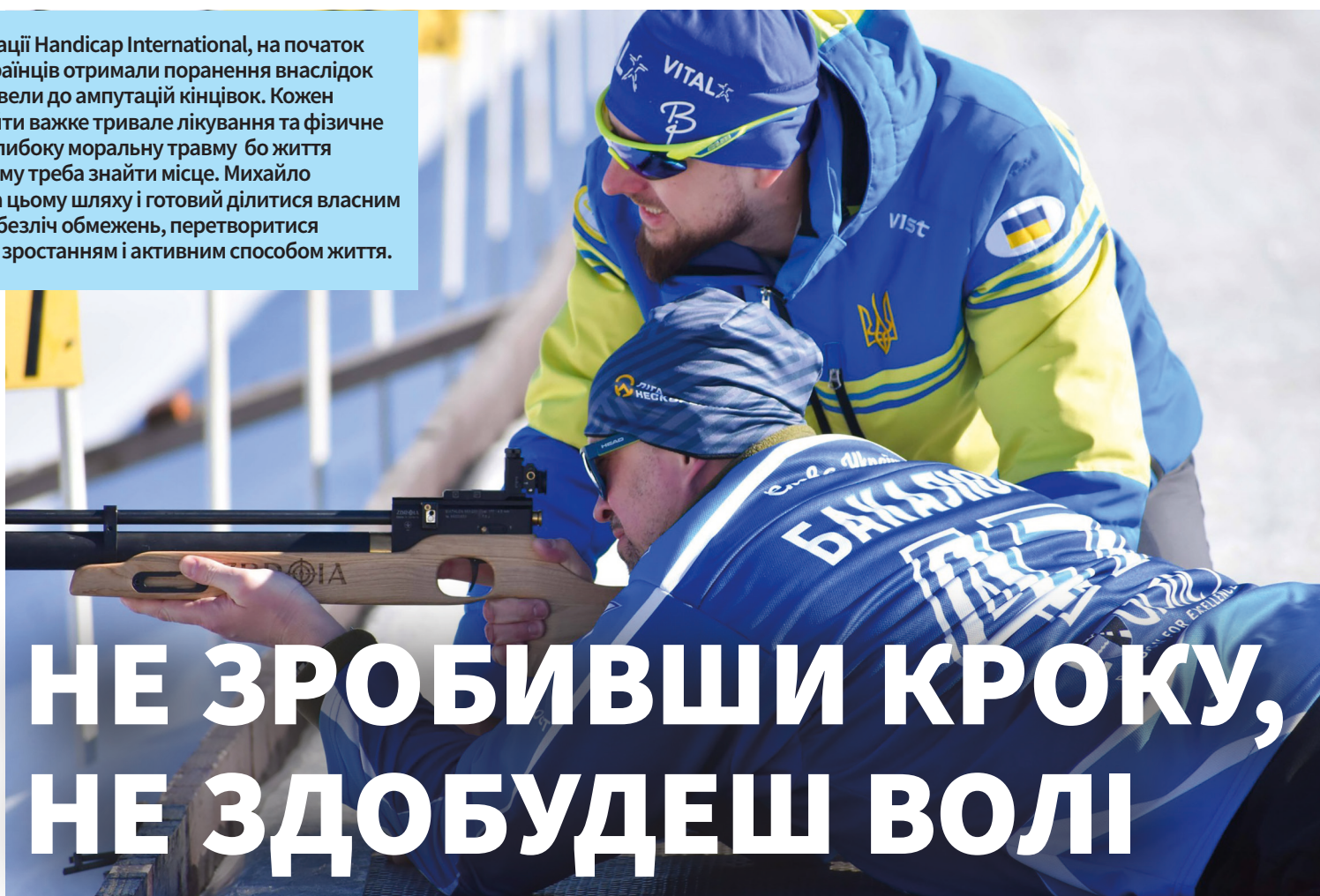
ХТО МУСИТЬ ЗАХИЩАТИ МЕНЕ, СІМ'Ю, КРАЇНУ?

24 лютого Михайло, тоді керівник проєктів та програм матеріально-технічного забезпечення, виїхав у відрядження на Харківщину. Збирався й на Донеччину – провідати батьків. О п'ятій ранку на заправці в Ірпені, де жив з дружиною, почув тривожні чутки, що швидко отримали підтвердження.

– Синку, не їдь до нас, бо почалося, – зателефонував з Миколаївки батько. Щоб гуртом вирішити, як діяти далі, Михайло поїхав до брата в село Дмитрівку сусідньої Бучанської громади. На дорогах уже були шалені затори, на заправках – черги, з боку Ірпеня чулися вибухи, над Гостомелем кружляли літаки.

Михайло записався в Дмитрівську тероборону, що являла собою «партизанів з цивільними рушницями». Із такою зброєю проти танків не попреш, і в березні надійшла команда відходити. Брати зібрали жінок з дітьми та вивезли на Житомирщину, де в перші ж дні стали на військовий облік.

– Спершу воювати знову пішов брат, бо він атовець, має бойовий досвід, потім – його син,

НЕ ЗРОБИВШИ КРОКУ, НЕ ЗДОБУДЕШ ВОЛІ

Від ампутації до активного життя: історія гранатометника «Магура»

який шість років прослужив по контракту в Нацгвардії. Вирішили, що я поки трошки займусь волонтерством. Але мене мучило питання: а хто повинен захищати мене, мою сім'ю, дім, країну? Невже якісь штучно створені для війни хлопці? І я почав шукати підрозділи, до яких хотів би піти. Друг порадив: «Створюється 47-й батальйон «Магура», давай туди».

Михайла взяли гранатометником, і після навчання він поїхав на Світлодарську дугу. Потім батальйон «Магура» стрімко виріс до бригади, а підрозділ Михайла готували для контрнаступу на Запорізькому напрямку, де за півтора роки окупації росіяни встигли добре окопатися та «удобрити» поля мінами.

На одну з них, протипіхотну, Михайло й наступив, коли замикав групу, що йшла на позиції міняти побратимів. Уже на ношах він подивився на годинник: 17:30 13 червня 2023 року.

БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ

Уже на другий день після ампутації Михайло прагнув устати «на ноги», оптимістично сподіваючись, що на опе-

рації, загоєння, формування культу, лікування антибіотиками і цілим рядом препаратів піде не дуже багато часу. А тоді – вибрати протез, навчитися на ньому ходити, і він знову стане активним і мобільним.

Але не все так сталося, як гадалися. Михайло був терплячим та цілеспрямованим пацієнтом, але дуже страждав від фантомних болю, які супроводжують подібні травми. Його не полишала думка, що знеболювальні, які надають пораненим, приносять не стільки користі, скільки шкоди. І він долучився до дискусії з використанням медичного канабісу, яка тривала в Україні ще з 2016 року. Прямо з лікарняного ліжка Михайло Бакалюк звернувся до президента України, кабміну та Верховної ради, народних депутатів із закликком терміново прийняти необхідний закон. 16 лютого 2024 року завдяки активній підтримці законопроекту українським суспільством закон нарешті набув чинності.

Щоб пройти безоплатне первинне протезування за державною програмою, Бакалюк самостійно поїхав за 500 кілометрів до Одеси! І каже, жодно-

го разу про це не пожалкував. Але фізична реабілітація тривала довше, ніж він сподівався.

– Цей процес потребує великих зусиль і підготовки. Елементарні вправи по зарядці та аеробіці, фізичне навантаження з вагою, балансування на опорній нозі, на спеціальній гумовій підставці.

Майже з перших днів у шпиталі Михайло почав вести активне публічне життя у соцмережах, намагався бути у центрі уваги, щось писати, жартувати, з гумором розповідати навіть про фантомні болі, які жалять його, як тисячі скажених бджіл. Звертаючись до бійців із ампутаціями, Михайло завжди наголошує: замість того, щоб відкривати у соцмережах збори на протези, краще звертатися до відповідної державної програми.

– Бійці мають знати свої права і ефективно ними користуватися. Мій перший протезист якось спитав мене: «Михайло, а ти до поранення бігав? Ні? То вже й не будеш». А я не просто бігаю – лігаю з протезом.

І справді, небагато навіть цілком здорових людей рухається настільки ж потужно, як Михайло Бакалюк.

3 жовтня 2025 року він є радником Ірпінського міського голови з питань безбар'єрності та соціальної підтримки ветеранів. Потроху практикує викладацьку діяльність – читає лекції на теми реабілітації у Чернівецькому університеті. Є амбасадором БО БФ «Protez Hub», співзасновником проєкту VYMIR з розвитку культури безбар'єрності та етичної комунікації, підтримує програми працевлаштування ветеранів – бо коли людина припиняє відчувати себе потрібною, її рух зупиняється, а психіка починає обертатися навколо болю.

– Я по собі скажу – змінюється тіло, його біомеханіка, центр тяжіння, баланс. Змінюється відчуття простору, на

звичайні справи ми втрачаємо втричі більше енергії та часу. Для нас одягнутися – зусилля, вийти з дому – теж, дістатися якогось місця – взагалі повний треш. Але ми щодня це долаємо. Кожний крок – розрахунок, контроль і додаткові зусилля. І тому ми більш зосереджені, стійкі й витривалі. Кров після ампутації рухається швидше, саме тому ми краще відчуваємо життя, бо знаємо його ціну.

МИ Є СВІТЛО

Михайла називають «людиною з ПТЗР» (посттравматичним зростанням, – ред) та «туристом на протезах». Між тим, туризмом та спортом Михайло займався зовсім недавно – лише з початку 2026 року, коли перебував у зимовому таборі Ліги Нескорених.

Карпати подарували тишу, концентрацію та відчуття сили природи, табір – роботу з реабілітологами, ерготерапевтами та інтенсивні тренування з адаптивних видів спорту: лижі, біатлон, плавання, стрільба з лука, настільний теніс, кросфіт. А свій перший вихід на ковзанку Михайло порівняв із «прогулянкою» запорізьким степом влітку 2023-го: «Не зробивши кроків, не здобудеш волю».

– Життя складається з моментів. Чим сидіти та дивитись на світ через віконце, я ліпше подарую дітям мить радості, про яку вони будуть згадувати та розповідати своїм дітям. Не хочу, щоб єдине, що вони змогли пригадати: «Ваш дід Міша втратив ногу на війні та жив із протезом». Нехай краще буде так: «Він не просто жив. Він і інших учив жити з протезом і сприймати себе без ноги». Відсутність кінцівок – у нас в головах, наявні обмеження – теж. Емоції – це те, що в нас не відібрати ніколи, навіть позбавивши світла і тепла. Бо ми самі є світло, ми самі є тепло. **CN**

Світлана КУЗМІНСЬКА

ВАЖЛИВЕ

«СВОЄ», «НАШЕ», «РІДНЕ»

Шестирічний Олексій мав піти в перший клас у школу, яку закінчив його батько, дядько, двоюрідний брат, хрещені, друзі сім'ї, а тітка ще й викладала там багато років. Він був дуже гордим, уперше потрапивши в будівлю, яка була храмом освіти понад 100 років. А ще казав, що вчитися він не боїться, бо це ж «наша» школа. Розпитував, за якою партою сидів його тато, на яких дверях написав колись літеру «Д» дядько-хуліган, у якому кабінеті тітка проводила свої перші уроки, а де створював статті для шкільної газети брат. Торкаючись цеглин на фасаді, він, відкривши рота, слухав, як у ці двері століття тому заходили учні реально-го училища, як відновлювали будівлю після великої війни, і скільки видатних українців викладали та вчилися саме тут.

Це саме та «маленька історія», яка забезпечує людині найміцніше коріння. Знайомі усім династії лікарів, педагогів, інженерів. «Народні» назви місцин, які тягнуть за собою цікаві чи моторошні легенди. Звичайі саме так святкувати та горювати, вшановувати, відпочивати, читати вірші чи співати пісень, пишати причетністю до певних подій та людей. Те, що «зашите» настільки глибоко, що ніколи й не згадаєш, коли взагалі про це дізнався. Наче народився з цими знаннями – «свого», «нашого», «рідного».

Олексій, як і сотні тисяч його однолітків, не пішов навчатися того року до «своєї» школи. Її зруйнували, як і все місто. В евакуації він пішов у перший клас уже за новим місцем проживання. Звісно, знайшов там друзів. Як і більшість дітей, швидко адаптувався до нових умов. Але що відбуватиметься з його відчуттям коріння? Він спробує «наростити нове», буде усе життя відчувати порожнечу там, де мало бути місце сили? Чи, можливо, й надалі потребуватиме живої інформації про рідний край?

ПРОПАГАНДА ПРОТИ ПРАВДИ

І тут постає питання: як ми маємо зберігати ці важливі локальні цінності, щоб вони не опинилися «в архіві», а продовжували бути доступними, корисними, теплими, і головне – правдивими. Бо РФ уже переписує історію окупованих нею територій так, щоб від справжнього українського Сходу не залишилося і сліду, а єдиним голосом Донеччини чи Луганщини стали люди, ідентичність яких спотворена пропагандою.

– Те, що відбувається сьогодні – це війна за мову, за історію, за ідентичність, – каже кандидатка історичних наук, завідувачка кафедри теорії та історії держави і права Національної академії СБУ **Аліна Понишляк**. За її словами, наратив спільного бачення минулого, де усі території, які входили до Російської імперії чи Радянського Союзу, є «ісконно російськими», несе величезну небезпеку для нашої країни.

– Коли ми говоримо про окуповані Донеччину, Луганщину, а тим більше Крим, то першою реакцією є зазвичай хрестоматійне сприйняття подій як таких,

Чи означає тимчасова втрата земель обов'язкову безповоротну асиміляцію спільнот, які були змушені виїхати та розсіятися по країні? Давайте про це поговоримо. І поговоримо також про те, як зберігати, вивчати та розповсюджувати важливі знання, традиції та пам'ять про регіони, які окуповані. Щоб єдиною «правдою» про історію українських земель на Сході країни несподівано не стала пропаганда країни-агресора.

ТРАВМОВАНІ, ІНТЕГРОВАНІ, АЛЕ ЗБЕРЕЖЕНІ?

Чому варто цінити локальну ідентичність

Сергій Стуканов і Станіслав Федорчук

що нібито свідчать про те, що Україна і українськість там не були присутні, – пояснює ветеран, громадський діяч та дослідник з Донецька **Станіслав Федорчук**. – Це додає сили окупантам та їхній когнітивній війні. Адже для успішної гібридної війни достатньо переконати противника в тому, що в нього є те, що йому не належало, не потрібне і, зрештою, зайве.

Україні варто боротися за деокупацію мислення саме через родинні історії, пам'ять про історичне минуле населених пунктів, через звернення до найглибших глибин, упевнений **Сергій Терепищій**, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Але щоб ця боротьба була плідною та допомогла очистити свідомість наступних поколінь від наративів РФ, необхідно знайти способи збереження інформації про українську ідентичність Сходу – попри розпорошення спільнот, знищення територій громад і природно інтеграцію людей на нових місцях.

Безумовно, це завдання «з зірочкою»: на відміну від виселення чи депортації, в сучасних реаліях евакуації не йдеться

про компактне існування регіональних груп, де може зберігатися та передаватися пам'ять.

Тому йдеться, насамперед, про наповнення публічного простору, в якому можна будувати та структурувати цю інформацію: книги для різного віку читачів, наукові дослідження, виставки, медіапродукти – зокрема й такі видання, як «Схід NOW».

НАПОВНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Зовсім нещодавно Станіслав Федорчук разом із журналістом **Сергієм Стукановим**, теж переселенцем з Донеччини, у проєкті «Люди свігла» вирішили розповісти історії видатних українських діячів та діячок Криму, Донеччини та Луганщини – аби показати не тільки їхню наявність, а й продемонструвати, скільки українців з різних країв доклали зусиль, аби на нашій землі відбувалося українське відродження.

– Обов'язок пам'ятати своїх кращих – це про розуміння та відповідальність. Безвідповідально робити вигляд, що гідних та достойних не було. Бо це добровільне виконання вимоги роботи, – каже пан Станіслав. – Саме ворогу важливо,

аби українське суспільство перебувало в полоні уявлення, що не було, нема і не буде України на Сході і в Криму.

Прагнення не втратити та актуалізувати краплини локальної пам'яті помітне не тільки на рівні дослідників. Майже у кожній громаді, яка опинилася під окупацією чи зруйнована внаслідок бойових дій, з'являються групи в соцмережах. Мешканці діляться фотографіями та спогадами, досліджують архіви, спілкуються один з одним, сповіщають про радісні чи сумні новини. Стає дуже популярним історичний контекст: наче відчувши небезпеку назавжди втратити коріння, люди намагаються встигнути зробити ці знання «своїми», всотувати інформацію, передавати її іншим.

Низові ініціативи вражають охопленням різних вікових і соціальних верств. Зокрема школяр **Мирослав Коцько**, про розвідки якого щодо дослідження свого роду вже писала «Схід NOW», тепер активно розвиває власний YouTube-канал «Про історію Бахмутського краю і не тільки». Він цікаво та дотепно розповідає не тільки про важливі історичні події, що мали вплив на життя міста, а й, до прикладу, про загадкового вуличного фотографа, світлина якого були у 1950-1970 роках «під килимом» чи не кожного містянина. І ця інформація викликає відгук у його земляків, які з задоволенням діляться своїми спогадами та історіями.

Таким чином пам'ять не припадає пилком, а продовжує жити, проговорюватися, вивчатися.

ЦІЛЕСПРЯМОВАНА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

Але чи зможе процес збереження регіональної пам'яті триматися виключно на плечах звичайних переселенців, більшість з яких травмовані самим

фактом втрати звичного життя та адаптацією на новому місці проживання? Як зробити цю пам'ять їхнім додатковим ресурсом стійкості, а не тільки приводом для суму та ностальгії?

– Упевнений, що збереження регіональної ідентичності має стати частиною державного бачення, а потім частиною державної політики, – каже керівник Коаліції «На лінії зіткнення» **Андрій Грудкін** із Торецька. – Ми це все описали в пропозиціях до Стратегії інтеграції ВПО, яку наразі розробляє держава. По-перше, йдеться про інтеграцію осередків підтримки переселенців у місцеві стратегії та культурні програми. Також варто створити платформи для діалогу, культурної взаємодії та збереження ідентичності. Окремо – обов'язкове створення Національного центру збереження культури ТОТ.

Варто також заохочувати культурні, освітні, молодіжні ініціативи, проведення форумів, обговорень і публічних заходів на тему локальної ідентичності. І, звісно, підтримувати переміщені культурні інституції – музеї, театри, бібліотеки, навчальні заклади тощо. Бо переселенці – це не тільки споживачі послуг, про що звикли говорити чиновники, а й носії унікального пласту культурної та історичної пам'яті важливої частини держави Україна.

Можливо, колись вчителька, наприклад, географії, запитає в класі про поклади солі в Україні. І Олексій розповість історію солевидобутку у своєму рідному місті. Про «Бахмутський шлях», рудники, що заснували голландці, величезні зали під землею, де виступали симфонічні оркестри з різних куточків світу. Бо це буде саме «його» збережена історія. **СН**

Елизавета ГОНЧАРОВА

ВАЖЛИВЕ

Іван ДЗЮБА – літературознавець, критик, дисидент. Народився в селі Миколаївці Волноваського району на Донеччині. Закінчив факультет російської філології у Донецькому педагогічному інституті, а під час навчання в аспірантурі літературного інституту в Києві став на шлях українства. За памфлет «Інтернаціоналізм чи русифікація?», який в середовищі шістдесятників справив ефект вибуху бомби, 1972 року його було виключено зі Спілки письменників України, заарештовано і засуджено.

Іван Дзюба був одним із співзасновників Народного Руху України, другим міністром культури України. Помер 22 лютого 2022 року, напередодні повномасштабного вторгнення росії в Україну. Дзюбі належить вислів про Донеччину як українську Атлантиду, яку було поховано під тонким шаром накинутої російськості та радянськості.

Микола РУДЕНКО – поет, письменник, філософ, правозахисник. Родом із села Юрївки Лутугинського району на Луганщині. За захист прав людини був виключений з КПРС і Спілки письменників. Вперше заарештований 1975 року, але амністований як ветеран війни.

У листопаді 1976 року став засновником та головою Української Гельсінської групи. Того ж року заарештований і засуджений на 7 років таборів суворого режиму та 5 років заслання. За участь в Українській Гельсінській групі також була заарештована його дружина Раїса Руденко.

Після звільнення вони вимушено емігрували, але 1990 року повернулися. Микола Руденко отримав Шевченківську премію за роман «Орлова балка», що був виданий за кордоном у 1982 році, коли він сам перебував в ув'язненні. Помер 2004 року.

Радянська окупація викреслювала письменників, істориків, зрештою всіх, хто не підлягав упокоренню, у власний спосіб. Їх належало не тільки переслідувати тюрмами, психлікарнями та позбавляти улюбленої роботи. Їхні твори мали бути вилучені та знищені. Щоб і сліду їхнього не було. Щоб на запитання, а чи були на Сході українці, які чинили моральний, інтелектуальний та збройний опір – суспільство могло впевнено казати: ми таких не знаємо, евно, тому, що їх і не було.

ДОСТОЙНИКИ, ЯКИХ ВИПЛЕКАЛИ ДОНЕЧЧИНА І ЛУГАНЩИНА

Василь СТУС – поет, дисидент, один із найяскравіших представників українського «шістдесятництва». Родом із Вінниці, він закінчив історико-філологічний факультет педагогічного інституту в Сталіному й відтак присвятив себе розвитку української культури на Сході. Викладав у горлівській школі, працював на шахті та літературним редактором у газеті.

Уперше був засуджений 1972 року за видання поетичної збірки за кордоном. Звільнений восени 1979 року її вдруге засуджений 1980-го за вступ до Української Гельсінської групи – на 10 років таборів особливо суворого режиму та 5 років заслання. Помер в ув'язненні 4 вересня 1985 року. Перепохований на Байковому цвинтарі у Києві.

Петро ГРИГОРЕНКО – радянський генерал-майор, учасник Другої світової війни, правозахисник, дисидент. Народився 1907 року на межі Донецької і Запорізької областей. Пройшовши військовими кар'єрними сходами практично до самої верхівки, Григоренко не зміг

мовчати про злочини комуністичного режиму, зокрема про депортацію кримських татар. 1964 року за легальну правозахисну діяльність розжалуваний у рядові та позбавлений усіх державних відзнак. Член-засновник Московської та Української Гельсінських груп. Двічі був засуджений до ув'язнення у закладах каральної психіатрії.

З 1977 року проживав у США, очолював Закордонне представництво Української Гельсінської групи. Помер 1987 року у Нью-Йорку.

Олека ТИХИЙ – педагог, мовознавець, правозахисник. Народився на хуторі Іжевіці Краматорського району Донецької області, жив в Олексієво-Дружківці. Укладач «Словника покручів української мови», автор збірки «Мова. Народ» та «Думок про рідний Донецький край». Двічі був засуджений за «антирадянську діяльність» – уперше 1956 року, вдруге – 1977-го – за участь в Українській Гельсінській групі. Помер в ув'язненні 5 травня 1984 року. Перепохований на Байковому цвинтарі у Києві.

У 2020 році з'явився проспект Олекси Тихого – найдовша магістраль Донеччини (понад 50 км), що об'єднала чотири міста Донецької області (Слов'янськ, Краматорськ, Дружківку, Костянтинівку).

Раїса МОРОЗ – надазовська грекка, перекладачка, публіцистка, журналістка, правозахисниця, чий її рід походить з селища Велика Новосілка. Активно влилася в дисидентський рух, домагаючись розголосу про порушення прав людини в СРСР на весь західний світ.

Не бажаючи грати за правилами КГБ, вона не тільки не подала на розлучення з чоловіком-політв'язнем, а й вирішила стати голосом правди для західних медіа. Працювала радіожурналісткою в США, де опинилася 1979 року після того, як Валентина Мороза після 5-місячного голодування під тиском світової громадськості обміняли на російських шпигунів. На запрошення українських громад їздила на велелюдні українські зібрання в різних містах Америки й Канади розповідала

про долю українських політичних в'язнів, про ситуацію зі свободою думки в Україні. Дописувала до багатьох діаспорних періодичних видань.

З 1989 року регулярно приїздить в Україну.

Іван СВІТЛИЧНИЙ – поет, літературознавець, літературний критик. Народився 1929 року в селі Половинкиному Старобільського району. Став фактичним організатором культурного та наукового життя творчої молоді на Луганщині. Перебував під пильним наглядом КДБ. Уперше був заарештований 1965 року. 1972-го року його заарештували вдруге за антирадянську агітацію та пропаганду, виготовлення та поширення самвидаву. Був засуджений на 12 років позбавлення волі – 7 років концтаборів суворого режиму та 5 років заслання.

Звільнений тяжко хворим 1983 року. Помер 1992 року у Києві.

Надія СВІТЛИЧНА – філологиня, правозахисниця, журналістка, рідна сестра Івана Світличного. Як і він, закінчила філологічний факультет Харківського університету, працювала директоркою школи робітничої молоді в селищі Антрациті.

Заарештували Надію 1972 року. Вирок – 4 роки таборів суворого режиму. Звільнена у 1976 році, вона емігрувала до США, де стала членкинею Закордонного представництва Української Гельсінської групи, редакторкою-укладачкою «Вісника репресій в Україні». Працювала на «Радіо Свобода». Ініціаторка та засновниця Музею шістдесятництва, Надія Світлична проявила себе як непересічна продюсерка української сучасної культури.

Померла 2006 року у США, похована у Києві на Байковому цвинтарі.

ІСТОРИЧНЕ

Закінчення. Початок на стор. 2

«Якщо росіяни мийть руки, ми що, не повинні мити руки? Якщо росіяни займаються маніпуляціями на історичному ґрунті, ми що, не маємо розповідати про правдиву «жовту-синю» історію українського народу? Нас росіяни своєю пропагандою заганяють в до таке такого кліше. А це не так. Тому, вибач, але ти потрапила в цей капкан, коли про політруків сказала.

Ми просто розповідаємо про свою історію. Якщо російські діти бігають з автоматом автоматом до якихось мілітарних таборів, ми не повинні готу-

вати дітей до майбутньої оборони? І ні, ми не перетворюємося на Росію, бо ми не хочемо захоплювати Білорусь чи Польщу. А готуємося жити поруч із Росією далі. На жаль, так.

– Ми говорили про те, що більшість людей, які жили в радянській Україні, не усвідомлювали, що вони живуть на окупованій території. Так саме й зараз у, наприклад, у Донецьку, вирости діти, які народилися в окупованому місті, не знали іншого життя та сприймають новоутворення «днр» як якусь нормальність. І так може статися, що на той момент, коли

ДВІ ОКУПАЦІЇ

ми повернемося на окуповані території, нас там зустрічатимуть люди, які не вважають своє місто окупованим. Як говорити з цими людьми?

– А пригадай! Наші батьки теж були комсомольцями та комуністами, свято вірили в «завети Ілліча». А потім з часом ця пелена потроху сходила. Так от, я багато спілкуюся з людьми з окупованих територій. Багато хто з них прекрасно все розуміє. І діти, і підлітки – також розуміють. Попри потужну російську прошивку.

2022 року я мав спілкування з декількома підлітками з Донецька. Я хотів, щоб вони вступили до Донецького національного університету у Вінниці. Я вже розмовляв з їхніми батьками, у нас уже план був розроблений. А потім прийшло 24 лютого, і з більшістю з них я втратив зв'язок. Частина втекла за кордон, частина в Росію виїхала, але практично всі вийшли з окупації, бо вони абсолютно адекватно оцінювали реальність. Навіть в Росію краще, ніж залишатися, де є.

Але нам треба бути готовими до того, щоб приймати й та-

ких дітей. Уяви ситуацію, що до України з окупації приїде людина, яку батьки заохали в 16 років у якесь кадетське училище, а вона сама проукраїнська.

– Слухай, це буде дуже складний момент.

– Дуже складний. Або інший приклад – дитина, яка змінила свою позицію з проросійської на проукраїнську, хоче бути в Україні, але її батько загинув за «днр». Що це буде? Як ми маємо говорити з цією дитиною? Як ми маємо вибудувати політику щодо таких випадків?

Моя позиція – маємо говорити саме так, з чого ми почали дискусію. : що це була окупована територія, і всі люди на ній – під тиском, невольні. Бо це буквально те саме, що відбувалося з нашими дідами. У В якийсь момент нам доведеться усвідомити, що частина людей, які пішли воювати проти України – просто не мали вибору. Нам доведеться це прийняти, щоб зберегти країну.

Я про це говорю і з різними міжнародними організаціями, які періодично приїжджають. Ми виходимо з того, що люди,

які були незаконно мобілізовані в окупації росіянами – це громадяни України. Вони говнюки, але наші говнюки.

Я легко можу уявити, як через 20 років син якогось «ополченця» буде згадувати свого батька як класну людину, який не бив, любив, гуляв з собакою, їздив на рибалку. У них буде цілий клондайк спогадів, які будуть для них дорогі. А ми їм маємо сказати: окей, згадуйте це, пам'ятайте, але не возвеличуйте їх як борців за Донбас, умовно кажучи. Цього ми вам не дозволимо.

Ці паралелі, які ми з тобою тут обговорюємо, бачимо не тільки ми. Росіяни ж також розглядають сучасних «ополченців» як громадян України, яких вони силою женуть на війну проти своєї батьківщини. І це дуже схоже на Другу світову. І тоді, і зараз людей женуть на м'ясо. Звичайно, частина з них і насправді люто ненавидить Україну.

Але! Ми з вами завжди маємо пам'ятати, що у найбільшого хейтера України може народитися онук – справжній український патріот. **СН**

Ганна САВЧЕНКО

Фото: Ірина ГОРБАСЬОВА

АБІТУРІЄНТИ З ТОТ

З чим Україна зустрічає вступників, які виїхали із окупації

Марта виїхала з Донецька у травні 2025-го, більше року провчившись в університеті окупованого міста. Про її від'їзд не знали навіть батьки. Зараз Марта – студентка першого курсу Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вона навчається на лінгвіста та опановує японську мову.

ЦЕ БУЛО НЕ НАВЧАННЯ, А ПРОМИВАННЯ МОЗКУ

2014 року Марті було 8 років і, звісно, тоді вона ще не розуміла, що відбувається в її рідному місті. Однак уже з 15 років Марта мріяла виїхати з окупації.

У донецькій школі українську мову не вивчали. Двічі на тиждень були уроки російської, стільки ж – «рідної мови», тобто теж російської.

– Там діє система доносів, коли про твою прихильність до України та чогось українського можуть повідомити куди треба. Мені пощастило, бо моя вчителька не мала чіткої проросійської позиції. Вона знала, що я планую навчатися в Україні, таємно мене в цьому підтримувала та робила мені певні поблажки, – каже Марта.

За її словами, більшість знайомих її віку мріє виїхати з окупованих територій, бо не бачить там перспектив і можливостей. Але через відсутність рідних і знайомих на підконтрольній території видіжають не тільки в Україну, а й до найближчих російських міст – Ростова, Таганрога.

В окупації поширюють міф про те, що Україна покинула жителів Донецька напризволяще – на відміну від росіян,

Ми знову і знову повертаємося до цього питання. Вступна кампанія 2026 року офіційно стартує 1 липня та триватиме до 15 жовтня. До цього часу молодь, що думає вихати з окупації, має встигнути знайти волонтерів, які допомагають виїхати, зібрати документи та подолати складну подорож – тоді й розпочнеться повноцінне життя. Як у нашої героїні Марти, яка чекала три роки, щоб таємно виїхати в Україну та стати студенткою. З якими труднощами їй довелося зіштовхнутися, Марта розповіла кореспондентці «Схід NOW».

які прийшли їх «захистити та допомогти». Після повномасштабного вторгнення російські пропагандисти залякують місцевих тим, що в Україні при владі «нацистський режим», що переслідує всіх, хто залишає окуповані землі. Це також впливає на рішення виїздити.

Щоб отримати український атестат, Марта таємно від рідних онлайн навчалася у 9-11 класах української школи. Паралельно вступила в університет в окупованому Донецьку – на цьому наполягали батьки, які не розділяють поглядів доньки. Вступ не викликав ні в кого підозр щодо її планів і дозволив їй дочекатися повноліття, щоб виїхати без погодження батьків. Марта провчилася лише півтора семестру.

Марта в Донецьку

– Це було не навчанням, а промиванням мозку. На всіх заняттях – навіть з біології – викладачі просувають пропагандистські наративи. На літературі, історії розповідають лише про «велич росії».

Через VPN Марта шукала інформацію про заклади освіти на підконтрольній території та можливості виїзду з ТОТ. До від'їзду вона готувалася таємно від батьків, щоб її не почали шукати до того, як вона перетне кордон.

ЗЛЯКАЛАСЯ, ЩО МЕНЕ ПОВЕРНУТЬ В ОКУПАЦІЮ

Дівчині допомогла виїхати громадська організація, яка займається евакуацією з окупованих територій. Деталі маршруту вона не розкриває з міркувань безпеки. Марта

заздалегідь відклала гроші, щоб купити квиток до Ростова. Там її зустрічала волонтерка, яка допомагала з маршрутом і постійно була на зв'язку з дівчиною, доки та перебувала на території Росії.

На білоруському кордоні Марту спершу не пропустили. З українських документів при собі вона мала тільки ідентифікаційний код, свідоцтво про народження та ксерокопії паспортів батьків, тож їй відмовили через відсутність «білого паспорту» – посвідки на повернення в Україну, яку видають консульські установи за кордоном. Такий документ повинні мати молоді люди з окупованих територій, які не отримали український паспорт. Ця посвідка підтверджує громадянство

і діє місяць. Щоб отримати цей документ, Марта змушена була повернутися з Бресту до Мінська, де звернулася до консульства України. З другої спроби їй вдалося перетнути кордон.

– Мене завели в кабінку, де білоруський прикордонник спитав: «А батьки знають, куди ти їдеш?». Було дуже страшно, що мене повернуть в окупацію. Однак усе обійшлося, – згадує Марта.

Після приїзду до родичів у Київ Марта зайнялася отриманням українського паспорта. У відділі Державної міграційної служби (ДМС) їй пояснили, що оформлення може затягнутися надовго, адже за процедурою батьки через відеозв'язок мали підтвердити, що вона жила в До-

АКТУАЛЬНЕ

нецьку і має право на українське громадянство. Але мати і батько Марти з того часу, як дізналися, що донька втекла до України, не підтримують із нею зв'язок, та й ніколи на цю процедуру не погодилися б. За порадою громадської організації Марта звернулася до іншого відділу ДМС, підготувала фото та детальну біографію – і через три дні вже тримала в руках паспорт.

Два місяці в столиці дівчина готувалася до вступу. Вона складала Національний мультипредметний тест (НМТ), відмовившись від можливості тільки співбесіди, бо на обрану спеціальність бракувало бюджетних місць. Марта подала документи на бюджет у Київський національний лінгвістичний університет та в КНУ імені Шевченка, але в жоден не пройшла на державне фінансування. Марта вступила за контрактом та звернулася до благодійників, щоб оплатити навчання у першому семестрі.

Допоміг випадок – на одній з прес-конференцій вона розповіла свою історію Представнику Офіса уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Їй порадили написати листа до Міністерства освіти і науки України з проханням виділити додаткове бюджетне місце.

– Це спрацювало – мені та ще кільком людям виділили бюджетні місця. І ось уже майже рік я навчаюсь на бюджеті.

Спершу Марта отримувала академічну та соціальну стипендію – загалом понад 3 000 гривень. Згодом лише соціальну – трохи більше 1 000 гривень. Також вона отримує виплати ВПО – 2 000 гривень і працює у вільний від навчання час. Дівчина живе у рідних, тому заощаджує на оренді житла.

ИНДИВІДУАЛЬНИЙ СУПРОВІД, «ПІДЙОМНІ» ТА «НУЛЬОВИЙ КУРС»

Виїжджати, адаптуватися та вступати до навчальних закладів молоді з ТОТ допо-

магає гуманітарна державна програма Bring Kids Back UA. У межах цієї ініціативи з 2023 року до квітня 2026 повернули з окупації більше 2070 дітей та підлітків.

Команда Bring Kids Back, за словами керівниці відділу політик UA Олександри Дворецької, співпрацює з організаціями, які супроводжують молодь та дітей під час виїзду, а тоді пропонують супровід в Україні.

– Тим, хто виїздить з окупації, на кордоні пропонують індивідуальний план супроводу. Він може бути на три чи шість місяців або від шести до 18 місяців – коли допомагають зі вступом в університет чи працевлаштуванням, – каже Дворецька.

Діти та молодь до 23-х років, які виїхали з ТОТ після 6 червня 2025 року, можуть отримати одноразову виплату в розмірі 50 000 гривень. Ця допомога ніяк не впливає на отримання інших соціальних виплат чи субсидій і її можна витратити на будь-що.

Для отримання «підйомних» необхідно звернутися до Державної служби у справах дітей, маючи при собі паспорт громадянина України або інший документ, який посвідчує особу, реєстраційний номер облікової картки платника податків, свідоцтво про народження та – обов'язково! – документ, який підтверджує факт виїзду з окупації.

Для випускників з ТОТ цьогогоріч запровадили «Зимовий вступ» – адаптивний «нульовий курс. Слухачі, які того ж року вступають до університету, де проходили підготовку, отримують при вступі 15 додаткових балів.

2026 року до програми «Зимовий вступ» долучилися 185 молодих людей, які виїхали з ТОТ, звільнених з полону та колишніх військовослужбовців.

Новий набір на курс орієнтовно стартує восени цього року.

Олександра Дворецька

ПРОЦЕДУРИ ВСТУПУ ДЛЯ АБІТУРІЄНТІВ З ОКУПАЦІЇ

Цього навчального року абітурієнти з ТОТ можуть скористатися спрощеною процедурою та Квотою-2, яка передбачає бюджетні місця у вищих навчальних закладах. Проживання на ТОТ необхідно підтвердити документально. Абітурієнтам, які не мають українського паспорта, для вступу достатньо свідоцтва про народження. Подати документи можна особисто чи дистанційно.

Спрощена процедура вступу працює через освітні центри «Донбас-Україна» та «Крим-Україна», які допома-

гають оформити документи та супроводжують під час вступу. 2025 року діяли 205 таких центрів при навчальних закладах. Тут можна зокрема отримати атестат українського зразка. Для цього у визначеній школі потрібно скласти іспити (в офлайн- чи онлайн-форматі) з української мови та історії України.

Право на квоту-2 – бюджетне місце – мають вступники, які проживали на тимчасово окупованих територіях або в населених пунктах, віднесених до зон активних бойових дій. Крім того, квотою може скористатися молодь з деоку-

пованих територій, які звільнили після 1 січня 2026 року – за умови, що вони живуть там або виїхали цього року.

Згідно з Порядком прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2026 році, у більшості закладів обсяг квоти становить до 10% загальної кількості бюджетних місць, але не менше одного. Для евакуйованих навчальних закладів у Запорізькій, Миколаївській, Сумській, Харківській і Чернігівській областях квота становить 40% від державного замовлення.

Вступники, які виїхали з ТОТ після 1 жовтня 2025 року або досі перебувають в окупації, можуть вступити до навчального закладу без складання НМТ, на основі співбесіди.

З минулого року діє процедура визнання освітніх кваліфікацій, здобутих на окупованих територіях. Тобто документи, отримані в окупації, не визнаються, але свій кваліфікаційний рівень можна підтвердити. Для цього абітурієнт складає екзамен, щоб підтвердити знання, і отримує можливість продовжити навчання на своєму курсі. Однак така процедура підходить не для всіх спеціальностей. Наприклад, для правознавців або істориків її задіяти неможливо. **CN**

Ірина ДІМІТРОВА

✓ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ ДОПОМАГАЮТЬ ВИЇХАТИ З ТОТ

- ◆ Save Ukraine – info@saveukraineua.org, 0 800 33 31 29 (з підконтрольної території), t.me/SaveUkraineOfficial (Telegram)
- ◆ Українська мережа за права дитини – ucrn.office@gmail.com, +38 (050) 015 58 46 (Телефон / Viber / Telegram)
- ◆ Helping to Leave – info@helpingtoleave.org, +38 (093) 177 64 58
- ◆ БФ «Плахта» – plakhta.org@gmail.com, +38 (097) 919 10 59, [@Plakhta_BF](https://t.me/Plakhta_BF) (Telegram)

✓ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ КОНСУЛЬТУЮТЬ МОЛОДЬ З ТОТ СТОСОВНО ДОКУМЕНТІВ, ВИПЛАТ ТОЩО

- ◆ Ініціатива Bring Kids Back UA – osvita.tot@bringkidsback.org.ua
- ◆ ГО «ЦГП Альменда» – info@almenda.org, +38 (095) 136 47 27 (Signal / Telegram / WhatsApp / Viber)
- ◆ ГО «Донбас SOS» – info@donbasssos.org, 0 800 309 110, +38 (093) 500 69 18 (Telegram / WhatsApp / Viber)
- ◆ ГО «Крим SOS» – help@krymsos.com, +38 (063) 077 16 19, +38 (096) 224 01 23, +38 095 277 53 55

✓ УСТАНОВИ, ЯКІ ОПІКУЮТЬСЯ ВСТУПНИКАМИ З ТОТ

- ◆ Освітні центри «Донбас-Україна», «Крим-Україна» – працюють при вишах. Контакти центру при конкретному виші можна знайти на сайті МОН або на сайті самого вишу.

ЧИТОМЕ

Справжнє перезавантаження наша переможниця знаходить у природі, адже проста прогулянка лісом допомагає відновитися. Але найбільше її надихають та надають сил рідні. А ще, звісно, воїни ЗСУ та відвідувачі бібліотеки.

– Бібліотеки – це не лише книги, а й простір для спіл-

кування, освіти та розвитку громади. Вони є місцем, куди люди йдуть за знаннями, підтримкою й натхненням, – вважає Марія Глушко. І додає, що без підтримки бібліотек і загалом культури, ми ризикуємо втратити частину власної ідентичності та свій голос у світі.

НУМО ВИГРАВАТИ!

Переможницею квітневого розіграшу від редакції «Схід NOW» знову стала бібліотекарка – пані Марія Глушко. Вона родом із Полтавщини та вже 17 років очолює Зінцівську публічну бібліотеку. Хоча пані Марія довгий час надавала перевагу романтичним комедіям, нещодавно вона відкрила для себе жанр психологічного трилера. До «Дівчини в озері» Світлани Флікян придивлялася давно через схвальні відгуки буктокерів, тож перемога в розіграші стала для неї приємною подією.

Ну, а ми запускаємо новий розіграш. Цього разу на кону – захопливий ретро-детектив Богдана Коломійчука «Готель «Велика Пруссія»». Це історія, де шпигунські ігри переплітаються з небезпечними пригодами, а розслідування виходить далеко за межі очікуваного.

...На дворі 1905 рік. Кар'єра львівського комісара Адама Вістовича – одного з найкращих слідчих Галичини – стрімко йде вгору. Бажаючи допомогти молодшому колезі, він береться за справу, яка на перший погляд здається тривіальною. Проте нитки злочину тягнуться далеко за межі Львова, заплутуючись у міжнародних інтригах.

Розслідування приводить Вістовича до Пруссії. Тут впливові посадовці та мафія об'єдналися проти російських шпигунів, але раптом члени цього таємного синдикату починають гинути один за одним. Жорстокі вбивства, політичні змови та несподівана поява колишньої дружини комісара, актриси Анни Каліш, перетворюють цю справу на найнебезпечніший виклик у житті Вістовича.

Хочете дізнатися, чим закінчилася ця історія? Для участі в розіграші треба всього лише підписатися на нашу фейсбук-сторінку facebook.com/shid.now/ і слідкувати за інформацією у стрічці. Розіграш відбудеться на День вишиванки.

ЦІКАВЕ

Закінчення. Початок на стор. 1

Без звичної роботи, з двома дітьми та обмеженими ресурсами, родина шукала способи виживання. Пів гектара землі та пенсія чоловіка по інвалідності стали єдиним джерелом доходів переселенців з Торецька.

ГРАНТОВА АРИФМЕТИКА ДЛЯ РОЗБУДОВИ ГОСПОДАРСТВА

Написанню грантових заявок Ольга навчилася ще в Торецьку – тоді вони з чоловіком Дмитром займались виготовленням шкіряних виробів, але це було більше як хобі. А на Полтавщині отриманий 2023 року грант дозволив перетворити це захоплення на власну справу: родина почала виготовляти крафтові ремені та гаманці.

До Шершнівки вони переїхали без будь-яких господарських інструментів та техніки. Усе це вдалося придбати завдяки тому, що Ольга виграла ще низку грантів від міжнародних та українських фондів.

Важливим кроком стало системне розширення господарства, де кожен новий інструмент чи споруда ставали частиною єдиного механізму. Спочатку завели курей і качок. Потім з'явилися вівці, але зрештою від цієї ідеї відмовилися, бо попит на баранину виявився низьким. Переключилися на кролів – наразі їх уже понад двісті голів.

Уже власним коштом родина придбала інкубатор, а Дмитро самотужки зробив брудер – спеціально оснащenu коробку для маленьких курчат, яка замінює малечі квочку. У планах цього року – почати розводити курчат на продаж.

А ще планують продаж томатів, огірків, перців та розсади, поступово перетворюючи город на стабільний бізнес. Також суттєвий прибуток дає виробництво копченостей – вони опанували його професійно та вже сформували власну базу клієнтів.

ШАЛЕНИЙ БОБЕР

«ШАЛЕНИЙ БОБЕР» РОЗЧИСТИВ ХАЩІ ТА ЗГУРТУВАВ ГРОМАДУ

Найбільш впізнаваною ініціативою Ольги став проєкт соціального підприємництва «Шалений бобер». Назва не випадкова. Уздовж Шершнівки протікає річка Сула, а на берегах сумлінно гризуть дерева бобри. Проєкт Ольги Дриги – про конструктивну «шаленість» людей, які розчищають простір для життя.

Ця ініціатива сприяє вирішенню проблеми занедбаних сільських будинків, що роками заростали чагарниками. Вона стала ще гострішою через переселенців, яким треба було десь оселятися. «Шалений бобер» облаштує ці ділянки та перероблює гілля на щепу, яку можна використовувати для опалення.

Для цього Ольга закупила потужний подрібнювач гілля й організувала «соціальне прибирання»: очистила узбіччя біля осель-пусток, а готову щепу віддала переселенцям та людям з інвалідністю.

Сусіди бачили, як працює Ольга з родиною, і виходили допомагати прибирати своє село. Так «бобер» об'єднав громаду заради спільної мети.

Зараз ініціатива готова до масштабування, але щоб на-

давати послуги по всій громаді, потрібен іще причеп до автівки. Це дозволило б Ользі з чоловіком їздити по усіх навколишніх селах.

ЯК УСТИГАТИ ВСЕ І НАВІТЬ БІЛЬШЕ

Попри величезне господарство Ольга веде ще й активне громадське життя. Вона є заступницею голови Ради ВПО у Лубнах.

– Я пам'ятаю, як нам було важко перший рік. Тому хочу допомагати іншим, – пояснює жінка, чому долучилася до цієї роботи. – Рада надає консуль-

тації переселенцям, допомагає з інформацією про гранти, організовує заходи, співпрацює з благодійними організаціями.

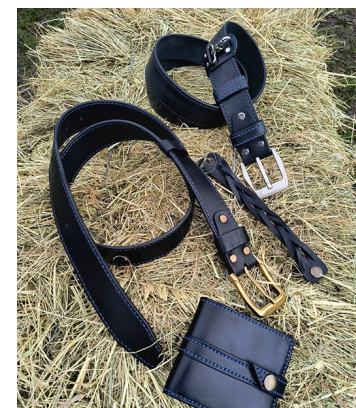
Також переселенка стала «амбасадоркою мирних змін» у проєкті від ГО «Смарта». Завдяки цьому у Шершнівці минулого року провели психологічні тренінги для жінок, облаштували громадський простір, де люди можуть збиратися, спілкуватися: встановили альтанку, лавки, гойдалки, організували свято для дітей.

Ольга Дрига переконана, що життя не зупиняється навіть тоді, коли здається, що все втрачено. Її головна порада всім, хто зараз опинився на роздоріжжі – це активність та постійне навчання. Вона наголошує, що наразі існує безліч можливостей: грантові програми, безкоштовні тренінги від громадських організацій і центрів зайнятості. Головне – не боятися пробувати себе в абсолютно нових сферах.

Ще один важливий аспект – інформаційна гігієна. Ольга радить не виснажувати себе постійним моніторингом новин про зруйнований дім. Цей емоційний ресурс краще спрямувати на творення нового життя.

– Потрібно просто діяти. Якщо ти не будеш рухатися – нічого не буде. Життя триває, і тільки ми самі можемо зробити його кращим на новому місці. **СН**

Олена АКУЛОВА

СМАЧНЕ

Насичений холодний борщ родом із міста Ромни Сумської області – чудова альтернатива класичній окрошці. Пішов сезон молодих овочів, і в цій страві вони стануть у пригоді: ніжна картопля, хрустка капуста, соковита морква, печені буряки...

РОМНЕНСЬКИЙ ХОЛОДНИЙ БОРЩ

На перший погляд, сушені гриби і квасоля з буряком не поєднуються, але додайте буряковий квас і зрозумієте, наскільки цей борщ смачний і неповторний.

ЩО ПОТРІБНО:

- ◆ Картопля – 4 шт.

- ◆ Буряк – 2 шт.
- ◆ Капуста білоголова – 300 г
- ◆ Квасоля червона – 3 ст. л.
- ◆ Гриби сушені – 15 г
- ◆ Морква – 1 шт.
- ◆ Цибуля жовта ріпчаста – 1 шт.
- ◆ Томатна паста – 1 ст. л.
- ◆ Олія – 3 ст. л.

- ◆ Буряковий квас – 1 скл.
- ◆ Сметана 15% – 4 ст. л.
- ◆ Вода – 2 л
- ◆ Лавровий лист – 1 шт.
- ◆ Сіль, перець – за смаком

ЯК ГОТУВАТИ:

1. Чистимо і запікаємо буряки. Ставимо варитися квасолі.
2. Сушені гриби промиваємо та варимо до готовності. Дістаємо

з бульйону та нарізаємо соломкою.

3. У цей же бульйон викладаємо шинковану капусту, а щойно закипить, додаємо нарізану кубиками картоплю. Варимо 10-15 хвилин.

4. Пасеруємо натерту на грубій тертці моркву, нарізану ріпчасту цибулю з томатом-пюре.

5. Додаємо в бульйон нарізані соломкою печені буряки, варену квасолі з тим же відваром. Сюди ж відправляємо підсмажку.

6. Додаємо підготовлені гриби, пасероване борошно, розведене бульйоном, буряковий квас і варимо ще 5 хвилин. Заправляємо до свого смаку сіллю, перцем, лавровим листом і ставимо охолоджуватися.

7. Подаємо зі сметаною і зеленню.

ПІДТРИМУЄМО ЗСУ – ДОПОМАГАЄМО СОБІ!

ІВАН UA383052990000026005015017860
ЄДРПОУ 39696398

Отримувач: Міжнародний благодійний фонд «Повернись живим»
Призначення платежу: Благодійна пожертва військовим